

REPERE TEORETICE ÎN ABORDAREA EDUCAȚIEI INCLUZIVE**Tatiana PUȘCA***Catedra Științe ale Educației*

The changes that occurred in various spheres of human activity and developments in the further development of society have determined a new approach to education, that it is essential for personality development and social integration of the individual. In this complex process must be included all children, including those who for various reasons are unable to cope with school, their individual approach to all levels of education. Inclusive education is a priority and focus of education policy in the field.

În condițiile actuale ale globalizării sau internaționalizării, în care toate societățile și națiunile sunt antrenate în modificări de esență care supun la examene severe întreaga lume, școlii îi revine un rol important în pregătirea omului pentru a se putea integra într-un asemenea ritm de dezvoltare. Suntem martorii unor evenimente care asaltează individul, punându-i la încercare rezistența, capacitatea de adaptare sau chiar supraviețuirea. Suntem mereu avertizați prin constatările oamenilor de știință apărute în mass-media de pericolele cărora trebuie să le facem față, de exigențele cărora trebuie să le răspundem atât noi, cât și viitoarele generații. În aceste condiții, societatea are de rezolvat nu doar o complexitate de probleme economice agravate și de actuala criză, dar trebuie să dea un răspuns și la numeroasele întrebări de natură socială sau educațională [1].

În același timp, nu putem trece cu vederea și aspectele pozitive ale societății contemporane, cum ar fi bogăția spirituală a lumii contemporane care derivă tocmai din respectul și valorizarea tuturor indivizilor, pentru că lumea modernă acceptă faptul că fiecare individ este o dimensiune care îmbogățește și potențează, împreună cu celelalte experiențe, lumea de azi.

Întrebărilor complexe ale lumii moderne trebuie să li se găsească răspunsuri dinamice care vin de la toți membrii societății, iar această cerință nu poate fi satisfăcută decât dacă acceptăm toți indivizii ca potențiali participanți la căutarea soluțiilor.

În acest context apare și este valorificată educația incluzivă, care a apărut ca o provocare spre schimbarea atitudinilor și mentalităților, dar și a politicilor și practicilor de excludere și segregare.

Problematika educației incluzive a devenit în ultimul deceniu un domeniu prioritar pentru specialiștii din domeniul învățământului care caută soluții viabile pentru promovarea unor politici educaționale bazate pe valorificarea principiilor educației pentru toți și pentru normalizarea vieții persoanelor cu cerințe educative speciale [2].

Comisia Internațională pentru Educație pentru secolul XXI menționează că educația incluzivă este privită în contextul internațional ca „...unul dintre principalele mijloace disponibile care ajută la o dezvoltare mai profundă și mai armonioasă a oamenilor și care reduce sărăcia, excluziunea, ignorând oprimarea, războiul” [3].

Analiza literaturii de specialitate permite evidențierea a două perspective de abordare a educației incluzive. În sens larg, educația incluzivă este un proces continuu de dezvoltare a politicilor și practicilor educaționale, orientate spre asigurarea oportunităților și șanselor egale pentru persoanele excluse/marginalizate de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, în condițiile diversității umane. Educația incluzivă prevede schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional pentru a răspunde diversității copiilor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor în contexte integrate și medii de învățare comună [4].

Educația incluzivă este o abordare, potrivit căreia toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și de a învăța împreună, indiferent de apartenența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă și economică sau de abilitățile și capacitățile lor intelectuale sau fizice [5].

În sens restrâns, incluziunea se referă la faptul că oricine, indiferent de deficiența sa sau de dificultățile pe care le întâmpină în învățare, trebuie tratat ca un membru al societății, iar diversele servicii speciale de care are nevoie trebuie furnizate în cadrul serviciilor sociale, educaționale, medicale și al celorlalte servicii puse la dispoziția tuturor membrilor societății [6].

Învățământul incluziv presupune că tinerii și copiii cu dizabilități și ceilalți fără probleme trebuie să învețe împreună în instituțiile de învățământ, având sprijinul corespunzător. Un început timpuriu în grupuri de joacă sau medii școlare obișnuite este cea mai bună pregătire pentru o viață integrată.

Fiecare copil este diferit și special și are propriile nevoi, fie că este sau nu un copil cu dizabilități. Toți copiii au dreptul la educație în funcție de nevoile lor.

Și copiii diferiți au drepturi egale cu ceilalți, iar o educație separată ar duce la marginalizare și discriminare, împiedicând formarea, împlinirea de sine și afirmarea personalității. Beneficiile incluziunii sunt reciproce, însă noi, în majoritate, n-am simțit încă acest lucru. Separarea ne limitează înțelegerea reciprocă. Familiaritatea și toleranța reduc frica și respingerea, favorizând relații de comunicare și colaborare în beneficiul tuturor.

Un argument în plus în favoarea promovării educației incluzive și a integrării elevilor cu cerințe speciale în școlile obișnuite este oferit de rezultatele experiențelor practice, care susțin că absolvenții școlilor speciale prezintă mai multă lipsă de încredere în forțele proprii, diminuarea nivelului motivațional, dezorientare, absența intereselor și expectanțelor pozitive în activitățile cotidiene, ei fiind obișnuiți de a fi ajutați în permanență, aflându-se în imposibilitatea de a identifica alternative, de a opta și de a lua decizii. Toate acestea conduc la ideea unei pseudoalienări în plan social-acțional și relațional, pe fondul unei resemnări sau al unei răzvrătiri concepute ca o constantă a conduitei și a personalității acestora [7].

Beneficiarii educației incluzive sunt toți copiii, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenența etnică, limba vorbită, sex, vârstă, de apartenența politică sau religioasă, starea de sănătate, de caracteristicile de învățare, de antecedente penale, inclusiv:

- a) copiii orfani, abandonăți, lipsiți de îngrijire părintească;
- b) copiii din familiile defavorizate;
- c) copiii instituționalizați;
- d) copiii, tinerii și adulții cu dizabilități;
- e) copiii străzii;
- f) copiii și tinerii în conflict cu legea;
- g) copiii și tinerii traficați;
- h) copiii și tinerii supuși violenței;
- i) copiii și tinerii care consumă droguri, alcool, alte substanțe toxice;
- j) copiii afectați de HIV/SIDA,
- k) copiii cu maladii somatice cronice;
- l) copiii și tinerii cu tulburări psihice, devieri de comportament sau emoționale, alte stări patologice;
- m) copiii cu dificultăți de învățare și comunicare;
- n) copiii și tinerii supradotați;
- o) copiii și tinerii, victime ale exploatării prin muncă;
- p) copiii minorităților naționale, grupurilor religioase sau lingvistice;
- q) copiii refugiaților sau copiii persoanelor intern deplasate.

Beneficiarii ai educației incluzive pot fi și alte categorii de copii, tineri și adulți care, din diferite motive, sunt marginalizați sau excluși din procesul accederii și realizării unui program de educație [8].

În apărarea incluziunii există și un șir de argumente:

- ✓ argumentul drepturilor civile – instituțiile speciale privează subiecții de drepturile lor civile (egalitate, participare etc.);
- ✓ argumentul calității vieții, și anume: că persoanele cu cerințe educative speciale sunt private de condițiile normale de viață ale unor oameni obișnuiți;
- ✓ argumentul psihosocial, care relevă absența într-o instituție segregată a stimulării necesare satisfacerii nevoilor elementare ale omului (apartenența la grupul social, conștiința identității de sine etc.), care nu pot fi atinse în mediul obișnuit de viață sau educație;
- ✓ argumentul controlului social, și anume: faptul că instituțiile au fost considerate principalul instrument de control al surplusului de populație;
- ✓ argumentul eficienței, în sensul că instituțiile separate nu oferă o educație eficientă în comparație cu cele obișnuite;
- ✓ argumentul pedagogic – curriculumul, mijloacele și metodologiile ce se aplică în învățământul special nu sunt altceva decât o prelucrare simplificată a celor din învățământul obișnuit [9].

Astfel, indiferent de categoria din care fac parte beneficiarii educației, educația incluzivă se poate realiza după următoarele modele:

- Plasarea în clase obișnuite, corelată cu modalități particulare de pregătire, completare sau de înlocuire a participării elevului cu CES la anumite acțiuni/ședințe, prin activități de sprijin asigurate de cadrele didactice

ale clasei, datorită unui raport dintre profesor și elev modificat corespunzător. De exemplu, activități de pregătire pentru ceea ce se face în clasă, anumite lecții particulare, ședințe organizate la finele unor lecții, activități/lecții de consolidare a cunoștințelor. Coordonarea activităților revine unui membru al echipei.

- Plasarea în clasa obișnuită, cu susținerea elevului pentru anumite materii din planul de studii; prestarea de servicii de intervenție specifică, după necesități; există un cadru didactic cu o responsabilitate anume pentru elevii care au cerințe speciale, la anumite materii de studiu.

- Înscrierea într-o clasă obișnuită, cu frecvență parțială, alternativ cu frecventarea unei unități speciale (grupă sau clasă), unde copilul beneficiază de educație specială (inclusiv de intervențiile specifice necesare).

- Înscrierea într-o unitate specială, frecventată parțial, alternativ cu activitățile dintr-o clasă obișnuită.

- Frecventarea exclusivă a unei clase sau unități speciale.

- Înscrierea într-o școală specială, frecventată alternativ cu o clasă obișnuită.

- Înscrierea într-o școală specială, cu frecventarea alternativă a unei clase sau unități speciale dintr-o școală obișnuită [10].

Un criteriu fundamental de diferențiere a formelor de integrare se referă la durata prezenței copilului cu CES în școala obișnuită. Astfel, putem întâlni:

- ✓ *forme de integrare totală* – elevii cu CES petrec tot timpul în școala obișnuită, cu excepția eventualelor programe terapeutice care se pot desfășura în spații special destinate acestui scop;

- ✓ *forme de integrare parțială* – elevii cu CES petrec doar o parte din timpul lor în școala obișnuită sau la anumite discipline școlare unde pot face față;

- ✓ *integrare ocazională* – participarea în comun la diferite excursii, serbări, întreceri sportive, spectacole etc.

Un deosebit interes prezintă modelul temporar al lui J.Hunderi, elaborat în 1982, care include trei faze: pregătirea copilului cu CES pentru a fi integrat, pregătirea cadrelor didactice din școala obișnuită (selectarea tehnicilor, metodelor specifice de învățământ, proiectarea didactică etc.), aplicarea treptată a principiului educației integrate.

Modelele menționate nu sunt perfecte, deci nu răspund în totalitate problemelor și nevoilor copiilor cu CES pentru a fi integrați în învățământul general. Dezvoltarea și aplicarea lor ține de contextul geografic, demografic, sociocultural, economic, politic, managerial etc. al sistemului de învățământ.

Conform studiilor experiențelor unor state străine și analizei unor cazuri particulare, putem evidenția următoarele condiții care joacă un rol fundamental pentru practicile incluzive în sala de clasă:

- Integrarea depinde de atitudinea profesorilor față de elevii cu necesități educative speciale, de capacitatea lor de a stabili și a amplifica relații sociale, de punctul lor de vedere asupra diferențelor în sala de clasă și de predispoziția de a satisface eficient aceste diferențe.

- Profesorul trebuie să posede un repertoriu de deprinderi, cunoștințe, abordări pedagogice, metode, mijloace didactice adecvate și timp, dacă vrea să mențină eficient această diversitate în sala de clasă.

- Profesorul are nevoie de sprijin în interiorul și în afara școlii. Conducerea, la nivel de minister, comunități și guvern, este crucială. Cooperarea regională între organizații și părinți este o condiție inițială pentru o incluziune eficientă.

- Guvernul trebuie să aibă o viziune clară asupra incluziunii și să ofere condiții adecvate care ar permite utilizarea flexibilă a resurselor.

Concluziile cu privire la practicile aplicate în sala de clasă permit identificarea a cinci factori ai eficienței educației incluzive:

- ✓ *Învățarea prin cooperare*. Profesorii necesită ajutor, sprijin și trebuie să fie capabili să coopereze cu diferiți colegi și profesioniști care activează în acest mediu educațional. În cazul elevilor, meditațiile în perechi sau învățarea prin cooperare este eficientă pentru domeniul cognitiv și afectiv/ socioemoțional al învățării și dezvoltarea elevului. Elevii care se ajută între ei, în special în cadrul unor grupuri flexibile și bine structurate, beneficiază de o învățare reciprocă.

- ✓ *Rezolvarea prin conlucrare a problemelor*, în special vizează profesorii care necesită ajutor pentru incluziunea elevilor cu probleme sociale / de comportament, fiind un instrument eficient pentru a diminua cantitatea și intensitatea disconfortului din timpul orelor în abordarea comportamentului neadecvat manifestat sistematic. S-a demonstrat ca este foarte eficientă stabilirea regulilor de comportament, într-o manieră clară și cu o serie de limite stabilite de comun acord cu elevii.

✓ *Grupurile eterogene.* Grupurile eterogene și o abordare mai personalizată în educație sunt necesare și eficiente când se vorbește despre diversitatea elevilor în sala de clasă. Pentru a îmbunătăți educația incluzivă, se impun ca necesare: realizarea obiectivelor stabilite, demersuri alternative de învățare, predare personalizată/flexibilă și o mare varietate de forme de grupare eterogenă.

✓ *Predare eficientă.* În cele din urmă, metodele menționate mai sus trebuie să fie unite într-o abordare generală și eficientă de predare, în care educația se va reflecta în evaluare, așteptări, instruire directă și retro-acțiune.

Toți elevii și cei care au necesități educative speciale își vor îmbunătăți rezultatele prin control, programare și evaluare sistematică a procesului. Curriculumul poate fi adaptat nevoilor individuale și poate fi introdus un sprijin adițional, pornind de la Adaptările Curriculare Individuale. Aceste ACI, la rândul lor, trebuie adaptate la curriculumul normal [11].

Organizarea eficientă a oricărui proces educațional nu poate fi realizată în afara respectării unor principii, care vor servi drept fundament normativ și axiologic. De aceea, organizarea procesului instructiv-educativ, care va avea la bază educația incluzivă, va fi eficientă și va contribui la dezvoltarea armonioasă a personalității elevilor, dacă vor fi respectate o serie de principii. Aceste principii vor fi descrise în cele ce urmează.

1. Principiul socializării reprezintă procesul de transmitere și însușire a unui set de modele culturale și normative, de cunoștințe și aptitudini, prin care indivizii dobândesc cunoașterea comportamentelor socialmente dezirabile, își formează deprinderi și dispoziții care-i fac apti să acționeze ca membri ai societății și ai grupului social.

2. Principiul normalizării se referă la necesitatea asigurării condițiilor unei vieți normale pentru persoanele cu CES, în așa fel încât acestea să trăiască conform standardelor după care trăiește majoritatea membrilor comunității. L.Kebbson consideră că aplicarea în practică a normalizării trebuie realizată, din punct de vedere structural, pe patru niveluri funcționale:

- 1) normalizarea fizică;
- 2) normalizarea funcțională;
- 3) normalizarea socială;
- 4) normalizarea societală.

3. Principiul dezinstucionalizării se referă la reformarea sistemului special pentru persoanele cu CES în direcția creșterii gradului de independență și autonomie personală a asistaților pentru o inserție optimă în cadrul vieții comunitare. Reforma instituțională este considerată un proces etapizat, care ar trebui desfășurat simultan, incluzând prevenirea instituționalizării, restructurarea instituțională, dezvoltarea de servicii alternative și a unui sistem de protecție socială și, în final, dezinstucionalizarea.

4. Principiul dezvoltării se referă la faptul că toate persoanele cu CES sunt capabile de creștere, învățare și dezvoltare, indiferent de severitatea handicapului, cu potențialul de care dispun, oferă posibilitatea de a învăța în funcție de ritmul, capacitățile și nevoile proprii și de a se exprima conform trăsăturilor individuale de personalitate.

5. Principiul drepturilor egale, asigurarea egalității sociale, constituie unul dintre principiile fundamentale ale societăților democratice. Este un principiu constitutiv al democrațiilor, fiind înscris în Constituțiile statelor, precum și în diferite reglementări naționale și internaționale.

6. Principiul egalizării șanselor în domeniul educației este corelat cu principiul drepturilor egale. Egalizarea șanselor este procesul prin care toți cetățenii și, în particular, persoanele cu handicap pot avea acces la diversele sisteme ale societății: cadrul material, serviciile, informațiile etc. O persoană devine practic handicapată atunci când i se refuză șansele care permit accesul la educație, viața de familie, angajarea în muncă, condiții de locuit, participare la diferite organizații, asociații. Egalitatea șanselor vizează: egalitatea șanselor de acces, egalitatea șanselor de instruire și educație, egalitatea șanselor de integrare, reușita socială.

7. Principiul asigurării serviciilor de sprijin presupune oferirea serviciilor guvernamentale (de sănătate, învățământ, asistență socială), a serviciilor de sprijin – de consultanță / consiliere a persoanelor cu CES prin crearea resurselor: umane (personal specializat); materiale (variate instituții de educație, de asistență și ocrotire, centre de orientare, formare profesională, consiliere, cercetare etc.). Există trei mari categorii de servicii de sprijin: serviciile de sprijin organizate la nivelul școlii, serviciile de sprijin din afara școlii și serviciile holistice.

8. Principiul intervenției timpurii indică eficiența instituției de reabilitare/reeducare și de integrare la vârstele mici, deoarece diferențele dintre copiii obișnuiți și cei deficienți sunt mai greu observabile, iar șansele de integrare ulterioară în viața școlară sunt mai mari pentru copiii care au acces la învățământul preșcolar alături de copiii obișnuiți [12].

9. Principiul cooperării și parteneriatului. Acest principiu are în vedere experiența practică, unde s-a observat că integrarea și normalizarea se pot realiza dacă există o colaborare permanentă între membrii implicați: elevii, cadrele didactice, părinții, organizațiile guvernamentale și nonguvernamentale, școlile [13].

În același timp, în *Programul de dezvoltare a educației incluzive în RM pentru anii 2011-2020* sunt enumerate ultimele cinci principii menționate anterior (principiul drepturilor egale în domeniul educației, principiul egalizării șanselor, principiul asigurării serviciilor de sprijin, principiul intervenției timpurii, principiul cooperării și parteneriatului social), dar se mai evidențiază faptul că educația incluzivă se dezvoltă în baza următoarelor principii:

- a) principiul interesului superior al copilului;
- b) principiul nondiscriminării, toleranței și valorificării tuturor diferențelor;
- c) principiul individualizării procesului de educație și dezvoltării la maximum a potențialului fiecărui copil;
- d) principiul flexibilității în activitatea didactică;
- e) principiul designului universal care permite crearea unui mediu accesibil tuturor;
- f) principiul managementului educațional participativ;
- g) principiul dreptului părintelui de a alege [14].

Respectarea acestor principii impune, la rândul său, schimbări la nivel de practici educative și atitudini. Printre cele mai importante putem menționa următoarele:

Valorificarea diversității ca un element care îmbogățește dezvoltarea personală și socială. Condiția cea mai importantă pentru dezvoltarea unei educații incluzive este ca societatea, în general, și comunitatea educativă, în special, să aibă o atitudine de acceptare, respect și valorificare a diferențelor. Este fundamentală dezvoltarea unei activități de informare și sensibilizare, în care mediile de comunicare socială pot juca un rol fundamental.

Un curriculum amplu și flexibil este o condiție fundamentală pentru a răspunde diversității și care permite luarea deciziilor adaptate diferitelor realități sociale, culturale și individuale. Acest curriculum trebuie racordat la capacitățile și conținuturile ce pot fi asimilate de copiii cu CES. Au fost realizate importante avansări în proiectarea curriculumului, care pot fi foarte avantajoase din punctul de vedere al diversității, dar totuși nu s-a obținut încă ca acestea să modifice practicile educative.

Abordările metodologice nu pot fi concepute în afara centrării pe elevi și trebuie să faciliteze diversificarea și flexibilitatea predării, într-o manieră în care ar fi posibilă personalizarea experiențelor de învățare comune. Elementul central prevede organizarea situațiilor de învățare care ar permite participarea tuturor elevilor, fără a pierde din vedere necesitățile și competențele specifice fiecăruia în parte. Cea mai mare provocare este de a rupe cu cultura omogenizatoare a școlilor și cu predarea frontală, considerându-se că toți elevii sunt egali și învață în același fel.

Criterii și proceduri flexibile de evaluare și promovare. Din perspectiva educației incluzive, scopul evaluării este de a identifica tipul de ajutor și resursele necesare pentru a facilita procesul de predare-învățare, precum și cel de dezvoltare personală și socială. Un aspect care favorizează sprijinirea diversității este faptul ca multe state au depășit modelul curricular prin care elevii sunt absolviți de studierea tuturor cursurilor, fiind stabilită promovarea automată. A răspunde diversității implică utilizarea unei varietăți de proceduri de evaluare, care sunt adaptate diferitelor stiluri, capacități și posibilități de expresie a elevilor.

Proiecte educaționale ale întregii școli care ar promova diversitatea și necesitatea de schimbare. Procesele de descentralizare curriculară și gestiune educativă care au fost întreprinse de multe state facilitează elaborarea de către școli a proiectelor educaționale racordate la necesitățile elevilor lor și la realitatea existentă. În acele școli, în care există o colaborare între profesori, între profesori și elevi și între elevi, e mai posibil a sprijini diversitatea. Existența unui climat efectiv și emoțional pozitiv în cadrul școlii și în sala de clasă de asemenea este o condiție fundamentală pentru ca elevii să învețe și să participe plener la dezvoltarea personală.

Implicarea părinților și a comunității. Este importantă prezența unei relații de colaborare între toți cei implicați în proces: între directori/manageri, directori și profesori, între profesori, între profesori și părinți și între elevi nemijlocit. Părinții trebuie să participe la activitățile școlii, să sprijine învățarea realizată acasă și să exercite controlul progreselor propriilor copii.

Formarea/pregătirea profesorilor și a altor specialiști. Toate schimbările semnalate nu pot fi implementate dacă profesorii și alți specialiști nu au competențele necesare pentru a dezvolta o practică educațională deosebită. Este foarte important a renova/perfecționa programele de formare inițială a profesorilor, precum și a altor specialiști, pentru a putea răspunde cerințelor educației incluzive. Este important ca profesorii să aibă condiții de muncă adecvate, o maximă valorificare a muncii pe care o realizează și o serie de stimulente care favorizează dezvoltarea lor profesională. Unul dintre obiectivele majore ale agențiilor internaționale este de a contribui și sprijini statele în acest proces de transformare a sistemelor educaționale, pentru a le transforma în adevărate instrumente de integrare socială, care ar permite participarea pleneră a cetățenilor în viața publică. Agențiile internaționale au îndeplinit rolul de agenți coordonatori. Acest rol trebuie consolidat și mărit, pentru ca dezvoltarea incluziunii să fie introdusă în agendele de lucru ale tuturor statelor lumii [15].

Promovarea educației incluzive implică schimbări în cadrul sistemului educațional și al politicilor educaționale, în funcționarea școlilor, în atitudinile și practicile profesorilor și în relațiile diferiților actori ai procesului educațional. În acest context, un rol fundamental au schimbările politicilor, normelor și chiar ale sistemului educațional. Aceste schimbări vizează:

Consolidarea responsabilității statului pentru a garanta egalitatea de oportunități și a asigura condiții fundamentale de funcționare a școlilor în termeni de resurse umane, materiale, cadre didactice, care ar putea susține și promova diversitatea în rândul elevilor. În același timp, este importantă stabilirea mecanismelor de discriminare pozitivă, de care ar beneficia grupurile cu un nivel înalt de vulnerabilitate, iar școlile – de un nivel maximal de lipsuri.

Amplificarea acoperirii și a calității programelor de educație incluzivă și îngrijirea copilăriei timpurii. Cu cât mai devreme se începe integrarea în sistemul de învățământ, cu atât mai echilibrat este procesul. Actualmente este o realitate faptul că copiii au nevoie într-o măsură mai mare de o educație timpurie, pentru a putea compensa dezavantajele condiției lor, mai ales cei care mai puțin acced spre programe educaționale sau primesc o educație de o calitate mai joasă. Pentru ei, o provocare importantă este obținerea unei echități mai mari și o calitate mai bună a ofertei educative, care ar asigura egalitatea oportunităților copiilor aflați în situații dezavantajoase. Copiii cu dizabilități constituie unul dintre colectivitățile cele mai excluse, în circumstanțele în care pentru ei este vitală o educație timpurie care ar compensa dificultățile lor și le-ar optimiza dezvoltarea.

Flexibilitatea ofertei educaționale la toate etapele și nivelurile. E necesară o flexibilitate mare și diversitate a ofertei educaționale în interiorul instituțiilor, oferind diferite propuneri și alternative în ceea ce privește curriculumul, situațiile de învățare, mijloacele didactice și strategiile de evaluare. Instituțiile educative trebuie să ofere elevilor lor un cămin care ar asigura ca toți să obțină, în măsura posibilităților, competențele generale stabilite în curriculumul școlar.

Resurse de sprijin pentru profesori. Majoritatea statelor oferă o serie de servicii de sprijin școlii, care sunt de o importanță vitală pentru succesul politicilor educative incluzive. Resursele de sprijin centrează intervenția lor într-un set, orientat profesorilor și familiilor, pentru ca fiecare să fie mai capabil să satisfacă necesitățile copiilor. Valoros este și ajutorul acordat între școli; e important a promova rețele de muncă între școli și alte instituții speciale, care s-ar reuni pentru a reflecta împreună și a face schimb de experiențe.

Politici educaționale și intersectoriale care promovează incluziunea la toate nivelurile de învățământ. Un aspect extrem de sensibil este tranziția elevilor cu CES pe parcursul întregii vieți: schimbarea casei cu educația inițială, de aici spre învățământul primar și apoi la cel secundar și, în cele din urmă, tranziția spre câmpul de muncă. Fiecare proces de tranziție are nivelul său de complexitate și e necesar a găsi metoda de a ușura și simplifica aceste procese.

Legislație și norme educaționale. Conceptul de integrare a elevilor cu dizabilități în învățământul general deja a fost încorporat în politicile multor state.

Rețele de lucru intersectoriale între diferite sectoare responsabile de bunăstarea persoanelor cu dizabilități. Este necesară conlucrarea între guvern și societate pentru colaborarea în cazul temelor afiliate educației, pieței muncii și sănătății [16].

Realizarea condițiilor, factorilor analizați anterior va contribui la realizarea obiectivelor generale ale Programului de dezvoltare a educației incluzive, după cum urmează:

a) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și/sau marginalizării copiilor, tinerilor și adulților;

b) dezvoltarea cadrului normativ și didactico-metodic pentru promovarea și asigurarea implementării educației incluzive;

c) formarea unui mediu educațional prietenos, accesibil, capabil să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale beneficiarilor;

d) formarea unei culturi și a unei societăți incluzive [17].

În concluzie putem menționa ca educația incluzivă necesită:

- Crearea unui mediu școlar primitiv care transmite mesajul că toată lumea este valorizată, astfel încât elevii și părinții să se simtă bineveniți.
- Modificarea/ adaptarea clădirilor școlii, astfel încât să fie accesibile pentru copiii cu dizabilități.
- Accentuarea progresului individual al copiilor și eliminarea tendințelor de a compara copiii aflați în dificultate cu alți elevi.
- Folosirea metodelor de predare care încurajează învățarea prin cooperare, astfel încât elevii să-și poată ajuta colegii.
- Organizarea periodică a expozițiilor cu lucrările elevilor, pentru a demonstra că școala este mândră de performanțele obținute de aceștia.
- Dezvoltarea unui comportament care ar permite ca toată lumea să se simtă valorizată și binevenită în școală [18].
- Valorizarea egală a tuturor elevilor și a cadrelor didactice.
- Creșterea gradului de participare a elevilor la activitățile culturale, la cele comunitare și la parcurgerea curriculumului, reducerea gradului de excludere a elevilor de la aceste activități.
- Transformarea culturii, politicilor și practicilor din școli, astfel încât să răspundă gradului de diversitate al elevilor din localitatea respectivă.
- Reducerea barierelor din calea învățării și participării tuturor elevilor, nu doar a celor cu deficiențe sau care intră în categoria celor cu „nevoi educative speciale”.
- Învățăminte de pe urma încercărilor de a depăși barierele în calea accesului și participării anumitor elevi, în vederea introducerii unor schimbări în beneficiul elevilor, în general.
- Perceperea diferențelor dintre elevi ca fiind resurse prin care se poate sprijini actul de învățare, mai degrabă decât probleme de depășit.
- Recunoașterea dreptului pe care îl are fiecare elev la educație în propria localitate.
- Îmbunătățirea condiției școlilor în beneficiul cadrelor didactice și al elevilor.
- Întărirea rolului pe care îl are școala în dezvoltarea comunității și promovarea valorilor, precum și în sporirea realizărilor comunitare.
- Crearea și stimularea unor relații de sprijin mutual între școală și comunitate.
- Recunoașterea faptului că incluziunea în educație reprezintă o premisă a incluziunii sociale [19].

Transformările care s-au produs în cele mai diverse sfere ale activității umane, precum și evoluțiile în dezvoltarea continuă a societății au determinat o nouă abordare a educației, conform căreia aceasta devine condiție esențială pentru dezvoltarea personalității și integrarea socială a individului. În acest proces complex trebuie să fie cuprinși toți copiii, inclusiv cei care din diferite motive nu reușesc să facă față cerințelor educației școlare, individualizând abordarea acestora la toate nivelurile sistemului de educație. Educația incluzivă devine o prioritate a învățământului și obiect al politicilor în domeniu.

Referințe:

1. Chirițescu A., Radu L. Aspecte ale educației incluzive în școală. - Iași, 2009.
2. Educația incluzivă în școală. - Chișinău, 2011, p.9.
3. Andruszkiewickz M., Prenton K. Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă: Ghid pentru cadrele didactice. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007.
4. Hotărâre cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.114-116/589.

5. Educație incluzivă. Unitate de curs / Coord. E.Petrov. - Chișinău, 2011, p.7.
6. Popovici D. Elemente de psihopedagogia integrării. - București: PRO Humanitas, 1999.
7. Educația incluzivă în școală. - Chișinău, 2011, p.34.
8. Hotărâre cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.114-116/589.
9. Modele și tipuri de școli incluzive. - Chișinău, 2011, p.15.
10. Ibidem, p.21.
11. Educación Inclusiva y Prácticas en el aula, Agencia Europea para el Desarrollo de la Educación Especial, Bruselas, 2005.
12. Ghergut A. Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. - Iași: Polirom, 2001.
13. Educația incluzivă în școală. - Chișinău, 2011, p.21.
14. Ibidem, p.9.
15. Hacia el desarrollo de escuelas inclusivas-
http://www.inclusioneducativa.org/content/documents/MARCO_GENERAL_DE_LA_EL.pdf
16. Ghergut A. Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. - Iași: Polirom, 2001.
17. Hotărâre cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.114-116/589.
18. Andruszkiewickz M. Prenton K. Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă: Ghid pentru cadrele didactice. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007.
19. Educația incluzivă în școală. - Chișinău, 2011, p.9.

Prezentat la 05.06.2012